

# ΙΤΑΛΙΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ.

(ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟ ΜΟΛΤΒΑΟΚΟΝΔΥΛΟΝ.)

---

Συνιστῶ τὴν ἐν Πίσῃ διαμονὴν κατὰ τὸν χειμῶνα εἰς τὰς σφοδρῶς ταραχθείσας ψυχάς· δὲν ὑπάρχει βάλσαμον, δυνάμενον νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν γλυκὺν καὶ χλιαρὸν ἀέρα τῆς θαυμασίας πόλεως. Τὸ σαπφείρινον τοῦ οὐρανοῦ χρῶμα εἶναι ἥττον βαθύ· ἢ τὸ τῆς Νεαπόλεως. Ὁ Ἄρνος ψιθυρίζει, βραδέως ῥέων, ἄσμα βαυκαλιστήριον, καὶ τῶν ὀλίγων ὀχημάτων ὁ θόρυβος δὲν ἀποφαίνεται ἐπὶ τῶν δι' εὐρυτάτων πλακῶν ἐστρωμένων ὁδῶν. Ἠρεμος δ' εἶναι ἡ μορφή καὶ ἀναπεπαυμένον τὸ βλέμμα τῶν κατοίκων, ὅσοι ἀραιοὶ πλανῶνται ἐπὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν τοῦ ποταμοῦ παροχθίων. Αἰσθάνεσαι τὴν γαλήνην, εἰσχωροῦσαν ἐν τῷ πνεύματι καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ τοῦτο εἶναι δι' ἐμὲ τὸ κύριον θέλγητρον τῆς Πίσσης. Ποτὲ δὲν θὰ λησμονήσω τὰς πρώτας ἡμέρας, ὅσας ἐκεῖ διῆλθον, ἐν ἐντελεῖ ἀπομονώσῃ, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς προνομιάχου τοῦ ὀκτωβρίου θερμοκρασίας.

Εὔρε οἶκημα, ἂν δυνηθῇς εἰς τὸ Palazzo delle Vele, πάλαι ποτὲ ὑφαντήριον ἱστῶν διὰ τὰς νῆας τῆς Πίσσης. Ἐκεῖ κατῴκουγ, εἰς τρίτον πάτωμα μὲν, καὶ ἔχων γείτονας τὰς χελιδόνας, ἀλλ' ἀπολαύων ἐκ τοῦ παραθύρου μου ἐξαισιωτάτης θέας.

Ἀντίκρῦ μου ἐπὶ τοῦ ἀντιπέραν παροχθίου ἐφαίνετο ὡς ἐκ τῶν κυμάτων ἀναδύον τὸ παρεκκλήσιον della Spina, καλλιτέχνως, δίκην τριχάπτου, κατάγλυφον. Ἔτι περαιτέρω πρὸς τὰ δεξιὰ ἡ παλαιὰ γέφυρα, ἥς ἀρχιτέκτων ὑπῆρξεν ὁ Βρουνελλέσκης, εἰς τῶν τεκτόνων τοῦ μητροπολιτικοῦ τῆς Φλωρεντίας ναοῦ, πρὸς τὰ ἀριστερὰ δὲ μακρὰ σειρὰ οἰκιῶν, ἀπολήγουσα εἰς τὴν μεσαίαν γέφυραν καὶ εἰς τοῦ πίνακος τὸ βάθος ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄρους ἐρειπωμένον φρούριον, καλυπτόμενον ὑπὸ τῶν νεφῶν.

Ἐντὸς τῆς κυρίως πόλεως μὴ εἰσέλθης εἰ μὴ ἵνα μεταβῇς ἐς τὴν Πλατεῖαν τῆς μητροπόλεως, ἐν ᾗ κεῖνται τέσσαρα συγχρόνως μνημεῖα θαυμάσια, τὸ κοιμητήριον, ἡ μητρόπολις, τὸ βαπτιστήριον καὶ ὁ κλίνων πύργος· ἐκεῖθεν δὲ μετάβηθι διὰ μεγαλοπρεποῦς δενδροστοιχίας ἰτεῶν εἰς Cascine. Τὸ θαυμάσιον τοῦτο δάσος, ὅπου μαγικαὶ ἀπόψεις διαδέχονται ἀλλήλας ἀνὰ πᾶν βῆμα, ὅπου φωλεύουσιν ἀπειροπληθεῖς αἱ ἀηδόνες, ὅπου ἡ χλόη, πρασίνη πάντοτε καὶ δι' ἀνθέων πεποικιλμένη, θέλγει τ' ὄμμα, θὰ ᾗναι πάντοτε θέσις προσφιλῆς εἰς τὸν τεχνίτην καὶ εἰς τῆς φύσεως τὸν θαυμαστήν.

Πρὸ τινων ἐτῶν ἀκόμῃ συνέρρεον πάντοθεν πυκνοὶ οἱ φιλοθεάμονες εἰς τὴν Luminara τῆς Πίσσης, τὴν κατ' ἐξοχὴν δηλονότι φωτοχυσίαν.

Ἡ Luminara συνίσταται εἰς τὸν φωτισμὸν τῶν παροχθίων τοῦ ἰδιοτρόπως ἐλισσομένου διὰ τῆς πόλεως Ἄρνου· καθιστᾷ δ' αὐτὴν ἀνυπέρβλητον τὸ φαντασιῶδες καὶ ἀρμονικὸν συνάμα τῶν μυρίων αὐτῶν τοῦ ποταμοῦ ἐλιγμῶν. Περιττὴν εὐρίσκω μόνον τὴν κατακάλυψιν τῶν παροχθίων οἰκιῶν διὰ τῶν ἀπαισίων ἐκείνων ἱκριωμάτων. Αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ τῆς πόλεως καλῶναί ᾗθελον καταστῇ καταφανέστεραι, ἐὰν ἐφωτίζοντο μόνον



οἱ τοῖχοι. Τὴν ἰδέαν μου ἴσως θὰ συνεμερίζετο καὶ ἡ δημοτικὴ τῆς πόλεως ἀρχή, ἐὰν ἔπρεπεν ἀνὰ πᾶν ἔτος νὰ φροντίζῃ περὶ νέας τῶν ἱκριωμάτων διακοσμήσεως. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι τῆς Πίσσης δὲν εἶναι τόσο ἀπαιτητικοὶ καὶ τόσο φιλόκαινοι, ὅσον οἱ Παρισινοί· καὶ θὰ ἐθύμονον ἴσως μάλιστα, ἐὰν δὲν εὔρισκον εἰς τὴν θέσιν των τοὺς στολισμοὺς, οὓς ἐθαύμασαν κατὰ τὴν παρελθοῦσαν φωτοχυσίαν.

Ἀπερίγραφτος εἶναι ἡ θεὰ τοῦ πυρίνου στρώματος, ὅπερ κατὰ πᾶσαν τριετίαν κατακαλύπτει τὰ παρόχθια. Αἱ οἰκίαι ἄχρι τῶν στεγῶν, τῶν γεφυρῶν οἱ θόλοι, καὶ τοῦ ποταμοῦ τὰ παρόχθια κρύπτονται κατὰ γράμμα ὑπὸ κάλυμμ αλυχνιῶν. Ἡ φωτεινὴ αὕτη ἐστὶα προχέει λάμψιν, ἀντανεκλῶσαν καὶ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ καὶ καταβιβάζουσιν τὴν σελήνην εἰς τὴν εὐτελεῖ θέσιν μιᾶς ἐκ τῶν ἀπείρων ἐκ χρωματιστοῦ χάρτου λυχνιῶν.

Αἱ σηματολόγοι καὶ φωταγωγημέναι λέμβοι, φέρουσαι εὐθύμους καὶ φιληδόνους ὁμίλους, αὐλακοῦσι τοῦ Ἄρνου τὰ κύματα ὑπὸ τῆς κιθάρας τοῦς ἤχους. Τὰ ὀχήματα περιφέρονται βραδέως εἰς τὸ Κόρσον, τοῦ δὲ ἐντεῦθεν κἀκεῖθεν πλανωμένου πλήθους ὁ βηματισμὸς ρυθμίζεται πρὸς τῶν παιανιζουσῶν μουσικῶν τὴν ἐξαισίαν ἀρμονίαν.

Τὴν ἐπαύριον τῆς Lumina, τὴν 17 Ἰουνίου, ἡ λειτουργία ψάλλεται εἰς τὴν μητρόπολιν, εἰς ἣν παρευρίσκεται καὶ ἡ ἐκ Φλωρεντίας ἀρχομένη βασιλικὴ οἰκογένεια. Ἐν αὐτῇ ἐκτίθενται καὶ τοῦ Ἀγίου Ρανιέρου τὰ λείψανα εἰς τῶν περὶ αὐτὰ διαπληκτιζομένων πιστῶν τὴν προσκύνησιν. Μετὰ δὲ τὴν λειτουργίαν τὸ πλῆθος σπεύδει πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν δημοσίων καταστημάτων ἅτινα κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀνοίγονται πρὸς πάντας.

Αἱ διασκεδάσεις τῆς ἡμέρας λήγουσι διὰ λαμβοδρομίας.

Παρά τὴν παραδεδεγμένην συνήθειαν τὸ γέρας δὲν λαμβάνει ὁ πρῶτος φθάς εἰς τὸ τέρμα, ἀλλ' ὁ πρῶτος ἄρπάσας τὴν σημαίαν, ἣτις κεῖται ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ τῆς λέμβου, ἐν ᾗ εὐρίσκονται οἱ ἀγωνοδίκαι. Οὕτω δὲ δὲν ἀνταμείβεται ὁ κάλλιον κωπηλατῶν, ἀλλ' ὁ δεξιώτερον ἀναρρίχόμενος. Νέος τις ἐκ τῶν κυανῶν ὥρμησε πρῶτος ἐκ τῆς λέμβου ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ, ἀλλ' ὁ μετ' αὐτὸν κόκκινος, τεσσαρακοντούτης περίπου ανὴρ, βλέπων τὴν νίκην διαφεύγουσαν ἔνεκα τῆς παχύτητός του, ἥρπασε τὸν ἀντίπαλον ἀπὸ τὸν πόδα καὶ τὸν ἔκαμε νὰ ὀλισθήσῃ. Ἐντεῦθεν μεγάλη προέκυψεν ἔρις τῶν κυανῶν πρὸς τοὺς κοκκίνους. Οἱ δὲ ἀγωνοδίκαι διὰ τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν φρόνιμον ἐνόμισαν νὰ ἀναβάλωσι τὴν κρίσιν δι' εὐδιωτέρους καιροὺς.

Ἀλλὰ τίς οὗτος ὁ Ἅγιος Ῥανιέρης, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου τελοῦνται ἀνὰ τριετίαν αἱ ἐορταὶ αὗται; ἐν κακὸν ὑποκείμενον τῶν παρελθόντων αἰώνων κατὰ τὴν παράδοσιν. Εἶδοποιηθεὶς ἐν καιρῷ διὰ θείας ἀποκαλύψεως, κατέλιπε τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας καὶ ἀφιερώθη εἰς βίον ἀποχῆς καὶ μετανοίας. Ἐθαυματουργήσας πολλάκις, καὶ τὰ θαύματά του εἰκόνισεν ὁ Giotto ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ κοιμητηρίου. Μετὰ θάνατον δὲ ἐτιμῆθη ὡς ὁ προστάτης ἅγιος τῆς Πίσσης καὶ ὁ καλοκάγαθος μεσίτης αὐτῶν παρὰ τῇ θεῇ προνοίᾳ.

Κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐορτῶν αὐτῶν ἡ Πίσσα βρίθαι ξένων, εἶναι, παρὰ τὸ σύνηθες, ἀεικίνητος καὶ θορυβώδης. Αἱ φιλάρεσκοι δὲ αὗται ἀξιώσεις εἶναι λίαν δυσάρεστοι διὰ τὸν ἐλθόντα νὰ ζητήσῃ ἐκεῖ ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν.

Δύω μεγάλοι ποιηταὶ, ὁ Βύρων καὶ ὁ Shelley, περιπαθῶς ἠγάπησαν τὴν Πίσσαν, ἣτις ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος αὐτῶν σταθμὸς ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης. Ὁ Shelley, ἐξελθὼν τοῦ λιμένος ἐπὶ λέμβου πρὸς διασκέδασιν, ἀπεπνίγη παρὰ τὴν ἀκτὴν τοῦ Γόμ-



σου· ὁ δὲ Βύρων ἀφῆκε τὴν Πίσαν, ἵνα ζητήσῃ τὸν ἐν Μεσολογίῳ θάνατον. . . . .

Ἡ Φλωρεντία, ἡ ὠραία Φλωρεντία, ἀποτελεῖ ἐποχὴν εἰς τοῦ περιηγητοῦ τὰς ἀναμνήσεις. Τῷ ἐπιφαίνεται πολλάκις, νωχελῶς ἠπλωμένη παρὰ τοῦ Ἄρνου τὰς ὄχθας, φέρουσα στέμμα λόφων ἀνθηρῶν, ὁροσερὰ πάντοτε καὶ εὐθυμος καὶ χαρίεσσα. Ὅθεν δὴποτε καὶ ἂν ἴδῃς τὴν Φλωρεντίαν, σοὶ φαίνεται ἐπίσης ὠραία, τὴν ἀγαπᾷς περιπαθῶς, καὶ ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα νὰ τὴν ἀφήσῃς, ὁ χωρισμὸς σου θραύει τὴν καρδίαν, καὶ ἀναχωρῶν, ὀρκίζεσαι ἐνδομύχως ὅτι θὰ ἐπανέλθῃς κάποτε, διὰ νὰ μὴ τὴν ἀφήσῃς πλέον.

Ἐὰν μείνῃς ἀναίσθητος ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς Φλωρεντίας, ἔὰν τὸ μαγικὸν αὐτὸ ἄσυλον δὲν σοὶ ἀποδώσῃ, ἔστω καὶ πρὸς στιγμήν, τὴν παιδικὴν εὐθυμίαν, ἀπελπίσθητι! δὲν ἔχεις καρδίαν.

Ἡ Φλωρεντία, ἐστία τῶν τεχνῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου συγχρόνως, διαψεύδει νικηφόρως τοὺς δυσχυρίζομένους ὅτι αἱ ἐμπορικαὶ ἀσχολίαι εἶναι ἀσυμβίβαστοι πρὸς τῆς τέχνης τὰς ἀπολαύσεις.

Οἱ Φλωρεντινοὶ ὑπῆρξαν δραστήριοι καὶ νοήμονες ἔμποροι καὶ συνάμα λεπτοὶ τῆς τέχνης ἐκτιμῆται, φρόνιμοι εἰς τὴν τῶν οἰκιακῶν πραγμάτων διαχείρισιν, ἀλλὰ καὶ τῆς δόξης ἐρασταὶ γενναιοδωροὶ. Ἐνῷ τὰ πλοῖά των περιέτρεχον τὰς θαλάσσας, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐπεσκέπτοντο τὰ ἐργαστάσια τῶν τεχνιτῶν καὶ ἐπετῆρουν καὶ ἐβοήθουν καὶ, ἐν ἀνάγκῃ, συνεβούλευον. Τὰ μεγαλοπρεπῆ αὐτῶν μέγαρον παρεῖχον πολυτελῇ φιλοξενίαν, ἐνῷ εἰς τὸ κατώγειον ἠνοίγετο πολλάκις μικρὰ θυρίς, δι' ἧς ἐπώλουν οἶνον.

Ὁ ὑπὲρ τῆς τέχνης οὗτος ζῆλος μετεδόθη ἄχρις ἡμῶν κατὰ

παράδοσιν, καὶ ἡ Φλωρεντία εἶναι καὶ σήμερον πατρίς τοῦ τεχνίτου. Διέρχεται τὰς ἡμέρας εἰς τὰ μουσεῖα, εἰς τοὺς ναοὺς, εἰς τὰ θέατρα, εἰς τὰ ἐργαστάσια, εἰς τὰς γραφικὰς ἐξοχὰς, τὴν Σκιερὰν κοιλάδα (Vallombreuse), ἣν ὕμνησεν ὁ Μίλτων, τὰ λουτρὰ τῆς Λούκας, καὶ τόσας ἄλλας θελκτικὰς τοποθεσίας. Καὶ ἡ γραφὴ καὶ ὁ κάλαμος ἀδυνατοῦσι νὰ παραστήσωσι τὰς μυρίας καλλονὰς τῶν ἀριστουργημάτων αὐτῶν τῆς φύσεως.

Τὸ Pelago, ἀναμιμνήσκον τὴν πεδιάδα τῶν Ἀββρούζων, ἐλκύει τοὺς ζωγράφους τοποθεσιῶν. Ἐκεῖ φίλος μού τις ἐλησμονήθη δύο μῆνας, θαυμάζων τὸν εὐρὺν ὀρίζοντα καὶ τοὺς ρύακας καὶ τὰς χαράδρας. Ὁρθιος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, ἐσπούδαζε τὴν γεωγραφίαν τῆς Τοσκάνης, καὶ ὅτε ἡ καταιγὶς ἐλύετο εἰς χειμάρρους βροχῆς καὶ κατεπόντιζε τὴν χώραν, ἐτυμολόγει τὴν λέξιν Pelago ἐκ τοῦ πέλαγος, καὶ ὥρας ὀλοκλήρους ἐθεώρει ἄφωνος εἰς τοῦ παραθύρου τῆς villa del Pozzo τὸν μακρόν ἀγῶνα τῆς βροχῆς καὶ τοῦ ἀνέμου.

Ἐὰν ὁ καύσων σὲ διώξη ἐκ τῆς Φλωρεντίας ἢ ἐκ τῆς Πίσσης, ἀναρρίχῃθητι ἐπὶ τοῦ βράχου, ὅστις φέρει τὴν Σιένναν, λησμονηθεῖσαν φρουρὰν τοῦ μεσαιῶνος. Ἐκεῖ ἄλλα εἶδη καλλονῆς! Ἡ γῆ εἶναι ξηρὰ, ἐσχισμένη, καθημαγμένη, αἱ ὁδοί, αἱ οἰκίαι, τὰ ἥθη φέρουσι τὸν τύπον παρελθόντων χρόνων. Σοὶ φαίνεται ὅτι ἀναγινώσκεις τὰς μαυρισμένας σελίδας Ἰταλικοῦ τινος χρονικοῦ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος. Ἐὰν δ' ἐκεῖθεν εὐρεθῇς ἐξαίφνης εἰς Λιβούρνον, τὴν ἥκιστα ποιητικὴν τοῦ κόσμου πόλιν, θὰ νομίσης ὅτι ἐξύπνησες ἀπὸ ὄνειρον.

. . . . .

Κατὰ τὸ 1850, ἡ κόμησσα Μαρτινέττη ἐκ Βολωνίας, τῆς ὁποίας ἡ καλλονὴ ὑπῆρξε περίφημος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος, ἦλθε νὰ παραχειμάσῃ εἰς Πίσαν. Ἐτυχον εἰς μίαν τῶν



συναναστροφῶν της, καὶ ἀντικείμενον τῆς συνομιλίας ἦτον ὁ Κανόβας. Ἡ κόμησσα εἶχε ζήσει ἐν οἰκειότητι μετὰ τοῦ μεγάλου γλύπτου· ὑπῆρξε μάλιστα τὸ πρότυπον τῆς Ἀφροδίτης τοῦ Παλατίου Πίττη. Ἦκουον μετὰ μεγίστου ἐνδιαφέροντος τῆς εὐγενοῦς Ἰταλίδος τὰς πληροφορίας, καὶ ἰδοὺ τί κατώρθωσα νὰ συλλέξω.

Οἱ βιογράφοι πάντες τοῦ Κανόβα, μὴδ' αὐτοῦ τοῦ Quatremère de Quincy ἐξαιρουμένου, ὅστις ἔγραψε τὸ τελειότερον περὶ τοῦ μεγάλου τεχνίτου ἔργον, ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Κανόβας, υἱὸς καὶ ἑγγονος λιθοξόων, εἰργάσθη ὑπὸ τοῦ πάππου του τὴν ἐπιτήρησιν, καὶ ἐνέδειξε πρόωρον ἱκανότητα. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, καὶ ἄπορον μοὶ φαίνεται πῶς ὁ Quatremère ἠγνόει τὴν εὐτελεῖ ἀρχὴν τοῦ σταδίου τοῦ φίλου του. Ὁ Ἀντώνιος Κανόβας, ὀρφανευθεὶς πατρὸς παιδιόθεν, εἰσῆλθεν ὡς παραμάγειρος εἰς τὸν οἶκον τοῦ Βενετοῦ γερουσιαστοῦ Φαλιέρου. Μίαν ἡμέραν ὁ εὐγενὴς Πατρίκιος παρετήρησεν ὅτι τὸ βούτυρον τῆς τραπέζης του εἶχε λίαν καινοφανὲς καὶ φιλόκαλον σχῆμα. Συνεχάρη τὴν μάγειρόν του διὰ τοῦτο· ἀλλ' ἐκεῖνος, ἀποποιηθεὶς τὸν ἑπαινον, ἐκήρυξε γενναίως ὅτι τὸ βούτυρον ἐσχεδιάσεν ὁ μικρὸς Ἀντώνιος. Ὁ Φαλιέρος προσεκάλεσε τότε τὸ παιδίον καὶ τὸ ἠρώτησε ποῦ ἔμαθε νὰ καλλωπίζει οὕτω τὸ βούτυρον. « Οὐδαμοῦ, ἀπεκρίθη ὁ Κανόβας, ἀλλὰ μοῦ ἀρέσκει πάντοτε νὰ δίδω εὐμορφον σχῆμα εἰς πᾶν ὅ,τι εὐρίσκω ἐμπρὸς μου. » Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἔκαμεν ἐντύπωσιν εἰς τὸν Φαλιέρον, ὅστις ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀνέλαβε τὴν ἀνατροφὴν τοῦ παραμαγείρου του. Ὑπῆρξεν ἐπίσης εὐτυχής, ὅσον ὁ Gravinia, ἀνακαλύπτων τὸν Μεταστάσιον ἐν Ῥώμῃ, αὐτοσχεδιάζοντά στίχους ἐν μέσῳ τῶν παιδίων τοῦ δρόμου, ἢ ὅσον ὁ Κιμαβούης, μαντεύων ἐν τῷ νέῳ ποιμένι, ὅστις ἐσχεδίαζε τὰ πρόβατά του ἐπὶ τῆς ἄμμου, τὸν μέλλοντα Giotto.

Ὁ Κανόβας οὐδέποτε ἐπελάθετο τοῦ εὐεργέτου του καὶ, ἀποθανόντι, ἀνήγειρεν αὐτῷ ἰδίαις χερσὶ μνημεῖον.

Τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον, ἀναφερόμενον ἀπὸ τὸν Quatremère, ἐπεβεβαίωσε καὶ ἡ κόμησσα· ὁ Κανόβας ἐσπούδαζεν ἐν Ῥώμῃ δαπάναις τοῦ Φαλιέρου, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος δι' ἔλλειψιν χρημάτων νὰ ἐνοικιάζῃ πρότυπον, ἐμηχανεύθη ν' ἀντιγράψῃ τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ σῶμα, ἀπεικονιζόμενον ἐντὸς ἀχρείου τινὸς κατόπτρου. Ποία ἀντίθεσις! ἐστερεῖτο προτύπων τότε ὁ ἀνὴρ, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου μετὰ τινὰ ἔτη ἔστη ὡς πρότυπον ἀδελφὴ αὐτοκράτορος!

Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ Κανόβα, ὅπερ τῷ περιποίησε μεγάλην φήμην, ὑπῆρξε τὸ μνημεῖον τοῦ Κλήμεντος ΙΔ'. Ἐπὶ τοῦ ἔργου τούτου εἶχε στηρίζει ὁ τεχνίτης πάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας. Ὅτε δ' ἐξετέθη εἰς τοῦ καινοῦ τὴν θέαν, ὁ Κανόβας, μεταμφιεσμένος εἰς μοναχὸν καὶ δύο κάρυα κρατῶν εἰς τὸ στόμα, ἵνα μὴ ἀναγνωρισθῇ, ἀνεμίχθη μετὰ τοῦ πλήθους, θέλων ν' ἀκούσῃ ἰδίῳις ὡσὶ τὴν κρίσιν του. Ποία δ' ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ του, ὅτε ἤκουσεν ἐπαίνους μόνον, ἐξερχομένους ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἐξόχως καλλιτέχνου ἐκείνου λαοῦ!

Οἱ χαρακτῆρες τοῦ Κανόβα δὲν ἦσαν κυρίως ὠραῖοι, ἀλλ' ἡ ζωηρότης τῶν ὀφθαλμῶν του ἔδιδε θέλγητρόν τι εἰς τὴν μορφήν του.

Ὁ Κανόβας εἰργάζετο μετὰ ζέσεως. Ἡγεῖρετο ἐνωρὶς καὶ ἔμενεν εἰς τὸ ἐργαστάσιον ἄχρι μεσημβρίας. Ἐπειτα ἐδείπνει, ἐκοιμᾶτο ἐπὶ δύο ὥρας, καὶ πάλιν εἰργάζετο ἄχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου. Τὰς ἐσπέρας του ἀφιέρονεν εἰς τὰς συναναστροφάς, ὅπου ἐσύχναζεν εὐχαρίστως, χωρὶς ὅμως νὰ διαπρέπῃ μηδὲ νὰ ἐλκύῃ τὰ βλέμματα, διότι ἦτο φύσει δειλὸς καὶ μετριοφρων. Ἡ συνομιλία τῷ ἤρεσκεν, ἀλλὰ τὴν ἠθέλε διδακτικὴν.



Μιμούμενος τοὺς ἀρχαίους, ἀληθεῖς καλλιτέχνας, μόνος ἔγλυφε τὰ ἐκ μαρμάρου ἀγάλματά του, ἀφοῦ προηγουμένως ἔπλαττε, μόνος ἐπίσης, τὸ ἐκ πηλοῦ πρόπλασμα. Ἐνῶ δ' εἰργάζετο, παρεκάλει νὰ τῷ ἀναγινώσκωσι διδακτικὰ βιβλία. Μετ' οὐδενὸς συνεργαζόμενος, ὡς ὀρθῶς παρετήρει ἡ κόμησσα, ὁ Κανόβας δὲν ἔσχε μαθητάς, καὶ οὐδεὶς δύναται ν' ἀξιοῖ εὐλόγως τὸν τίτλον αὐτόν. Συμβουλάς ὅμως ἔδιδεν ἀσμένως καὶ πάντοτε εἰλικρινεῖς.

Μέγας γλύπτης ὁ Κανόβας ἦτο συγχρόνως καὶ μέτριος ζωγράφος. Εἶχε δὲ τοῦτο κοινὸν μετὰ πολλῶν ἄλλων μεγάλων ἀνδρῶν, ὅτι ἦτο μᾶλλον ὑπερήφανος διὰ τὸ προτέρημά του τοῦτο παρὰ διὰ τὴν τέχνην, ἐν ᾗ ἐξεῖχε. Τὸν ἔθελγον πολὺ πλείότερον οἱ εἰς τὰς εἰκόνας του ἢ οἱ εἰς τὰ ἀγάλματά του διδόμενοι ἔπαινοι. Καὶ ὅμως δὲν ἐξέθεσέ ποτε εἰκόνας του, καὶ μόνον εἰς τοὺς στενοὺς φίλους του τὰς ἐδείκνυεν, οἱ ὅποιοι, σεβόμενοι τὴν ἀδυναμίαν ταύτην τῆς μεγαλοφυΐας, τῷ ἔκρυπτον τὴν ἀλήθειαν. Καὶ σήμερον δὲ χρειάζεται ἡ μαγεία τοῦ ὀνόματος τοῦ Κανόβα, ἵνα ρίψῃ ὁ περιηγητὴς ἐν βλέμμα ἐπὶ εἰκόνης τινὸς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Possagno, παριστώσης τὴν ἀποκαθήλωσιν. . . .

Ὀλίγων τεχνιτῶν βίος ὑπῆρξε τόσον ἡρεμὸς καὶ εὐτυχὴς, ὅσον ὁ τοῦ Κανόβα. Σφοδρὰ πάθη δὲν εἶχεν. Ἐξῆσε πλήρης τιμῶν καὶ ὀλβιότητος, καὶ ἔτυχε πιστῶν καὶ εἰλικρινῶν φίλων (1).

. . . . .

Ἡ κυρία Στάελ ἐζωγράφησε συντόμως ἀλλ' ἐπιτυχῶς τὴν φυσιογνωμίαν τῶν Ἰταλικῶν θεάτρων. Τὰ θεωρεῖα μεταβάλλονται εἰς μικρὰς αἰθούσας· ἡ δὲ συνομιλίᾳ διακόπτεται μο-

(1) Ἐγεν. τῇ 1 Νοεμβρίου 1757, ἀπέθανε τῇ 12 Ὀκτ. 1822.

νον, ἴν' ἀκούσουν τὸ προσφιλὲς solo ἢ duo ἢ trio, καὶ ἐκεῖνο πάλιν ἀπροσέκτως. Μόνον ὅταν παρίσταται τὸ baletto, ἄκρα σιγὴ βασιλεύει, καὶ αἱ πέντε αἰσθήσεις συγκεντροῦνται εἰς τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἡ Ἰταλία, ἡ μήτηρ τῆς Ὁπερας, ἐθνικὸν θέατρον δὲν κατώρθωσε ποτε ν' ἀποκτήσῃ. Ἐκτὸς τῶν τραγωδιῶν τοῦ Ἀλφιέρη, τὰς ὁποίας ἀπέχωνά κρίνω (1), ὀλίγας ἐπιτυχεῖς ἀποπείρας δραμάτων ἢ κωμωδιῶν γνωρίζω. Ἐξαιρῶ μόνον τὸν μιμητὴν τοῦ Μολιέρου Γολδόνην. Ἐπὶ δύο ὅλα ἔτη εἰς τὰ θεάτρα τῆς Πίσης, τῆς Φλωρεντίας, τῆς Σιέννας καὶ τῆς Λιβούρνου εἶδον μόνον μεταφράσεις τῶν προϊόντων τῆς Γαλλικῆς φιλολογίας, ἰδίως δ' ἔργα τοῦ Σκριῦ καὶ τοῦ Δουμᾶ.

Ἡ Ἰταλία, ἡ πατρίς τοῦ Ρουβίνη, τῆς Μαλιβράν, τοῦ Λαμπλάς, στερεῖται ὑποκριτῶν, καὶ ὁ ἄριστος κωμωδὸς τῆς δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ μηδὲ πρὸς τὸν μετριώτερον ὑποκριτὴν τῶν Παρισίων. Οἱ Ἰταλοὶ ἀναφέρουσι μετὰ θαυμασμοῦ τὸν Taddei, τὴν Ριστόρη καὶ τὸν Μοδέναν. Εἶδον τοὺς δύο πρώτους παίζοντας τὰ πρόσωπα, δι' ἃ μᾶλλον φημίζονται, καὶ τοὺς εὔρον πολὺ κατωτέρους τῆς φήμης των. Περὶ δὲ τοῦ Μοδένα ἤκουσα πολλοὺς λαλοῦντας, καὶ ὅλοι συνεφώνουν ὅτι ἡ φήμη τοῦ ὡς ὑποκριτοῦ ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰς πολιτικὰς του πεποιθήσεις.

Ἐν Ἰταλίᾳ καὶ οἱ ἄριστοι ὑποκριταὶ εἶναι σκηνῖται. Ἀνὰ πᾶσαν ἐξαμηνίαν μεταβαίνουνσιν ἀπὸ θεάτρου εἰς θέατρον. Κυρίως ἔχουσιν ἀνοικτὸν τὸ στάδιον κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν, καθ' ἣν ἀπαγορεύεται ἡ Ὁπερα.

(1) Ὁ Ῥοζίνης, περίφημος καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Πίσης, μοι ἔλεγεν · « Ἡξεύρεις τί ἔκαμε περίφημον τὸν Ἀλφιέρην; Οἱ 24 ἵπποι οὓς περιέφερε διὰ πάσης τῆς Ἰταλίας. »



Τὸ θέρος τὰ πλεῖστα τῶν θεάτρων κλείουσι, καὶ τότε ἀρχίζουν τὰ ἡμερήσια θέατρα, ἐν ὑπαίθρῳ, ἀναπολοῦντά πως τὰ τῶν ἀρχαίων. Συνήθως εἰς τὰ θέατρα ταῦτα παίζει τὸ πρῶτον πρόσωπον ὁ μῦμος, ὁ Stenterello, εὐρίσκων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀληθεῖς πρωτοτύπους εὐφυΐας. Οὕτω, π. χ., εἰς ἑξ αὐτῶν ἀνέκραξε μίαν ἐσπέραν· «Πολλοὶ εἴμεθα οἱ Stenterelli εἰς τὴν Φλωρεντίαν! Πρῶτος εἶμαι φυσικῶς τῷ λόγῳ ἐγὼ, ἔπειτα ὁ Λεοπόλδος Β', καὶ ἔπειτα ἡ Piazza Vecchia!» Ὁ Λεοπόλδος Β' καὶ ἡ Piazza Vecchia ἦσαν δύο ἄλλα θέατρα τῆς Φλωρεντίας. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις τοῦ μεγάλου δουκὸς παρεζήγησε τὸ πρᾶγμα, καὶ συνέλαβε τὸν Λεοπόλδον Α'. Ὄταν ἀπελύθη καὶ ἐφάνη πάλιν πρὸ τοῦ κοινοῦ, ἐχειροκροτήθη ζωηρῶς· ἀπεζημιώθη δὲ διὰ τὴν φυλάκισιν διὰ τῆς ἐξῆς εὐφυΐας· «Σᾶς εὐχαριστῶ, Κύριοι, τόσῳ μᾶλλον διὰ τὴν καλοκαγαθίαν σας, ὅσῳ κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου ὁ Λεοπόλδος Β' προσεπάθησε νὰ μὲ ὑποσκελίσῃ! . . .»

Μίαν ἡμέραν ἤμην εἰς τὸ Teatro Diurno τῆς Πίστης. Παρίστατο ὁ Τορκουᾶτος Τάσος. Ἢδη ἡ Λεονώρα ἀπεστήθιζε τοὺς περιπαθεῖς τῆς μονολόγους ἐνώπιον κοινοῦ ὀλίγον συγκεκινημένου, ὅτε αἰφνης θόρυβος ἐγένετο εἰς τὰ παρασκήνια... Ἡ Λεονώρα τείνει τὸ οὖς, καὶ, διακόψασα αἰφνης τὴν παράστασιν, φεύγει. Ὁ θόρυβος αὐξάνει ἐν τούτοις, καὶ ἐπὶ τέλους ἡ διακόσμησις τοῦ θεάτρου, κλονισθεῖσα, πίπτει ἐπὶ τῆς σκηνῆς... Τότε δὲ τραγικὸν θέαμα παρέστη ἐνώπιον ἡμῶν... Ὁ Τορκουᾶτος Τάσος, ὁ ἰδανικὸς ποιητῆς, ξυλοκοπῶν ὥς τις ἀγοραῖος τὸν δεσμοφύλακά του, τὸν διοικητὴν τῆς φυλακῆς τῆς Φερράρας, ὅστις, στενοχωρημένος εἰς τὰ πλούσιά του ἐνδύματα, δὲν ἦτον εἰς θέσιν ν' ἀντισταθῇ. Εὐτυχῶς δι' αὐτὸν ἡ Ἐλεονώρα, παρουσιασθεῖσα εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, τῷ προσέφερε τὴν συνδρομὴν τῆς, διαπληκτιζομένη μετὰ ζήλου πρὸς τὸν diletto,

τὸν divino Τορκουᾶτόν της, ὡς τὸν ἀπεκάλει ἐν τῇ τραγωδίᾳ... Ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ τὸ κοινὸν ἐπήδησεν ὑπὲρ τὴν ὀρχήστραν, καὶ εὐρέθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Ὑποκριταὶ δὲ καὶ ὑποκρίτριάς ἀνεμίχθησαν εἰς τὴν πάλιν, ἀποκαλύπτοντες εἰς τὸ βέβηλον κοινὸν τοῦ ναοῦ τῶν μουσῶν τὰ μυστήρια· οἱ ἄνδρες συνωθοῦντο, ἐβλασφήμουν... Αἱ γυναῖκες ἔκλαιον καὶ ἐφώναζον... τὸ δὲ κοινὸν ἀμφεταλαντεύετο μεταξὺ τῶν δύο ἐμπολέμων μερῶν, ἕως οὗ τέλος οἱ χωροφύλακες παρουσιάσθησαν, ἡ παράστασις διεκόπη, καὶ ὁ Τορκουᾶτος ὠδηγήθη εἰς τὴν φυλακὴν μετὰ τοῦ δεσμοφύλακος του καὶ τῶν λοιπῶν.

Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐφοίτων τακτικῶς εἰς τὰ τοιούτου εἰδους θέατρα, ἐλπίζων νὰ παρευρεθῶ εἰς ὁμοίαν τινὰ σκηνήν. Εἰς τὴν Pergola εἰδὼν ποτε ἓνα ὑψίφωνον, ὑβρίζοντα βαναύσως τὸ κοινὸν, μὴ ἀποδεχθὲν εὐμενῶς τὴν προσφιλῇ του prima donna. Ἡ χωροφυλακὴ ἀνέβη ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἤρπασε τὸν ὑποκριτὴν, χωρὶς μηδεὶς νὰ ταραχθῇ, καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν φυλακὴν. Ὁ ὑψίφωνος ἦτον Ἰταλός. Ἄλλοτε πάλιν βαρύτονος τις ἔρριψε τὴν σπάθην τοῦ Ἀττίλα εἰς τὸ πρόσωπον ἑνὸς ἐκ τῶν συριζόντων· ἡ χωροφυλακὴ ἀνέβη καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ τὸν συνέλαβεν· ἀλλὰ ὁ βαρύτονος ἦτο Γάλλος καὶ ἐξωρίσθη μόνον.

. . . . .

Πρό τινων ἐτῶν ἡ Πίσσα εἶχεν ἐν τῶν ἀρίστων καὶ ἀρχαιότερων Ἰταλικῶν Πανεπιστημίων· ἀλλὰ κατὰ τὸ 1851 διὰ διάταγματος τοῦ δουκὸς περιωρίσθη εἰς ἀπλὴν ἱατρικὴν σχολὴν μὲν τινα παραπληρωματικὰ μαθήματα. Μεγάλως συνεκινήθη ἡ Πίσσα ἐπὶ τῷ ἀκούσματι· διότι κυρίως ἦτο πόλις μαθητῶν, ὡς ἡ Αἰδελβέργη καὶ ἡ Ὁξφόρδη, καὶ δι' αὐτῶν ἔζη· αὐτοὶ ἐπλήρουν τὰ θέατρα, αὐτοὶ τοὺς περιπάτους, αὐτοὶ πάντα. Διὰ νὰ προληφθῇ



λοιπὸν ἢ κολόβωσις τοῦ Πανεπιστημίου ἀνεφέρθησαν οἱ κάτοικοι εἰς τὸν μέγαν δοῦκα · ἀλλ' ἀνωφελῶς.

Τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Πίσσης ἦτον εὐρύχωρον, ἀλλ' ἀσήμαντον οἰκοδόμημα, καλούμενον Sapienza. Ἐκτίσθη τὸ 1473. Ὀλίγον μακρὰν τῆς Sapienza ὑψοῦται τετράγωνός τις πύργος, ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου πᾶσαν πρωΐαν ὁ ἀκαδημαϊκὸς κώδων, βαρέως καὶ μονοτόνως ἤχων, προσεκάλει τοὺς πανταχοῦ τῆς πόλεως διεσπαρμένους φοιτητάς.

Ἡ ἐξέτασις καὶ ἡ ἀναγόρευσις τῶν διδασκτόρων ἐτελεῖτο λίαν πανηγυρικῶς. Ἀπὸ πρωΐας ἐσήμαινεν ὁ ἀκαδημαϊκὸς κώδων · ὁ ὑποψήφιος, παρουσιαζόμενος, ἀνεγίνωσκε πρῶτον σύντομον προσευχὴν εἰς τὴν Παναγίαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐκάθητο πρὸ τῆς σχολῆς, ἣν προέδρευε συνήθως ὁ πρύτανις.

Αἱ ἐξετάσεις διήρκουν μίαν ὥραν · ἂν δ' ἐπετύγχανεν, ἐλάμβανε χώραν ἡ ἀναγόρευσις. Διὰ μὲν τοὺς καθολικοὺς ἡ τελετὴ ἐγίνετο ἐν τῇ μητροπόλει ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, διὰ δὲ τοὺς ἑτεροδόξους ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Πανεπιστημίου αἰθούσῃ, ὅπου ὑψοῦται τὸ ἄγαλμα τοῦ Γαλιλαίου, καὶ τῆς τὸ ἔδαφος ἐστρόνετο διὰ κλάδων δάφνης. Ἀρχαῖός τις καθηγητῆς, προεδρεύων τῆς τελετῆς, ἐλάμβανε θέσιν ἐνώπιον μεγάλης τραπέζης · ἐνώπιον δ' αὐτοῦ ἔκειτο τὸ Εὐαγγέλιον ἐν μέσῳ δύο ἀνημμένων λαμπάδων, καὶ ὁ πῖλος καὶ ὁ δακτύλιός τοῦ διδάκτορος. Εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς αὐτῆς τραπέζης ἐκάθηντο δύο ἄλλοι καθηγηταί, ἐκπληροῦντες τρόπον τινὰ καθήκοντα μαρτύρων ἢ ἀναδόχων. Εἰς τὸ βάθος δὲ τῆς αἰθούσης πρὸς τὰ δεξιὰ ἐκάθητο πρὸ μικρᾶς τραπέζης ὁ πρύτανις, ἔχων παρ' αὐτὸν τὸν γραμματέα τοῦ Πανεπιστημίου. Ἀντικρὺ δ' αὐτῶν ἐκάθηντο ἐπὶ εὐρέων ἀνακλιντήρων τὰ λοιπὰ τῆς σχολῆς μέλη. Ὁ ὑποψήφιος, φορῶν τὴν τήβεννον, ὠρκίζετο κρατῶν τὴν χεῖρα τοῦ πρυτάνεως, καὶ

μετὰ ταῦτα ἐκάθητο παρὰ τὸν προεδρεύοντα καθηγητὴν, ὅστις ἐξεφώνει τότε λόγον κατάλληλον· μετὰ τὸ πέρας τοῦ λόγου ὁ ὑποψήφιος ὠρκίζετο, καὶ πάλιν, κρατῶν τὴν χεῖρα τοῦ προεδρεύοντος καθηγητοῦ, ὅστις τὸν ἀνηγόρευε διδάκτορα, τὸν ἐνέδυνε μὲ τὰ ἐμβλήματα καὶ τὸν ἐνηγκαλίζετο. Τότε δὲ ἡ μουσικὴ ἐπαιάνιζε, καὶ ὁ ἀκαδημαϊκὸς κώδων, εὐθύμως ἤχων, ἀνήγγελλε τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ὑποψηφίου εἰς τὴν πόλιν. Ὁ νέος διδάκτωρ ἀπήγγειλλε λατινιστὶ λέξεις τινὰς εὐχαριστήσεως, καὶ οὕτως ἡ τελετὴ ἐλάμβανε πέρας.

Ἀλλ' ὁ νέος διδάκτωρ δὲν ἀπηλλάττετο οὕτως. Ἐξερχόμενος τῆς Sapienza ἐδέχετο τὰ συγχαριστήρια τῶν κλητῆρων, τοῦ κωδωνοκρούστου, τοῦ θυρωροῦ, τῶν μουσικῶν, τῶν ὑπηρετῶν καὶ ἀπείρων ἄλλων πανεπιστημιακῶν ὑπαλλήλων, ὧν οὐδὲ ὑπώπτευε τὴν ὕπαρξιν. Φθάνων δ' εἰς τὸν οἶκον, εὑρίσκει τὴν ἀνθοπώλιν, προσφέρουσάν ὑπερμεγέθη ἀνθοδέσμην, τὸν ποιητὴν ἀπαγγέλλοντα ἐν sonneto καὶ μουσικὴν ἄλλην παιανίζουσάν. Τὸ βαλάντιον ἴσχναινεν ἀπαισίως ἐν μέσῳ τοῦ θριάμβου· ἀλλ' ἀδιάφορον! εἶναί τις τόσον εὐτυχὴς διότι ἐσώθη ἀπὸ τὸν βίον τοῦ μαθητοῦ!... καὶ ἀγνοεῖ ὅτι θὰ τὸν ποθῇ αἰωνίως!...

Μ. Π. Β.